

Ks. Marek Karczewski, *Reinterpretacja Księgi Rodzaju w Apokalipsie św. Jana*, Biblioteka Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 55, Olsztyn 2010, ss. 256

Na początku roku 2011 ukazała się monografia ks. Marka Karczewskiego, *Reinterpretacja Księgi Rodzaju w Apokalipsie św. Jana* (Biblioteka Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 55, Olsztyn 2010). Autor podejmuje zagadnienie reinterpretacji wybranych tekstów z Księgi Rodzaju w Apokalipsie. We wstępie rzeczowo wyjaśnia kryteria doboru tekstów oraz wskazuje na założenie metodologiczne badań, na które składają się przede wszystkim lektura synchroniczna tekstu, uwzględniająca kontekst Księgi jako całości literackiej i teologicznej, oraz pierwszeństwo teologii, akcentujące jeszcze bardziej jedność teologiczną Starego i Nowego Testamentu.

Monografia składa się z dwóch części. W pierwszej, zatytułowanej *Reinterpretacja Starego Testamentu w Apokalipsie św. Jana jako problem metodologiczny*, najpierw zostały omówione kwestie związane z metodologicznymi założeniami stosowanymi w badaniach nad zależnością Apokalipsy św. Jana od tekstów starotestamentowych. Według autora podstawowy problem stanowi brak wypracowanych, ogólnie akceptowanych w środowisku naukowym, kryteriów metodologicznych. Księga Apokalipsy św. Jana wyróżnia się na tle innych pism Nowego Testamentu, zarówno pod względem literackim, jak i teologicznym. Większość treści Apokalipsy pozostaje w bliskiej relacji do Starego Testamentu oraz literatury judaistycznej. Relację Apokalipsy do Starego Testamentu można określić jako nawiązanie, aluzję, echo itp., choć badania nad zależnością Apokalipsy od tekstów proroka Ezechiela, Daniela czy innych proroków ujawniły spore trudności w jednoznacznym jej zdefiniowaniu. Autor monografii zwraca uwagę na fakt, że o ile w innych księgach Nowego Testamentu licznie występują cytaty lub wyraźne aluzje, o tyle w Apokalipsie prawdopodobnie nie ma żadnego cytatu ze Starego Testamentu. Język Apokalipsy jest oparty na grze symboli. Symbole te w większości można sprowadzić do figur symbolicznych. W jednej figurze symbolicznej może być zawartych kilka różnych symboli. Każdy z nich może odnosić się do różnych ksiąg Starego Testamentu. Aluzje te nie mają jednakowej wagi, co dodatkowo komplikuje sytuację metodologiczną.

Inną ciekawą kwestią poruszoną w tej części publikacji stanowi natura symboliki Apokalipsy oraz jej relacja do treści ze Starego Testamentu. Symbole Apokalipsy nie ograniczają się do przywoływania obrazów znanych z przeszłości. Autor biblijny dodaje do nich nowe, oryginalne treści. Istotną cechą symbolu w Apokalipsie stanowi także jego interaktywność, zdolność wywoły-

wania reakcji odbiorcy. Rozwijane aktualnie badania nad wymiarem prorockim Apokalipsy prowadzą do interesujących wniosków. Jest bardzo prawdopodobne, że pierwotne środowisko odbiorców Księgi stanowiła grupa chrześcijan tworząca wspólnotę liturgiczną. Środowisko liturgiczne stanowiło pierwotny kontekst odczytywania i słuchania treści Apokalipsy. Adresat Księgi, interpretując symbole Apokalipsy we własnym kontekście życiowym, współtworzy je, nadaje im nowe, współczesne znaczenie. Uwzględnienie specyfiki symbolu w Apokalipsie oraz ciężaru aluzji to, zdaniem ks. Karczewskiego, pierwsze kroki w kierunku interpretacji teologicznej związków Apokalipsy z księgami Starego Testamentu. Kolejny postulat autora to uwzględnienie oryginalnego środowiska teologicznego Księgi. Umożliwia je zastosowanie analizy synchronicznej tekstu biblijnego. Jak przekonuje, w celu uzyskania wiarygodnej oceny teologicznej związków między Apokalipsą i Starym Testamentem należy uwzględnić podstawową cechę Apokalipsy, którą stanowi charakter chrześcijański Księgi oraz oryginalną teologię, definiowaną jako chrystologia teocentryczna lub teocentryzm chrystologiczny.

W drugiej części monografii – *Reinterpretacja teologiczna Księgi Rodzaju w Apokalipsie św. Jana* – autor zamieścił analizy egzegetyczne tekstów z Księgi Rodzaju i Apokalipsy. Starając się uwzględnić oryginalne znaczenie teologiczne tekstów z Księgi Rodzaju, zasadniczy schemat oparł na trzech kolejnych etapach: pierwszy – analiza tekstu ze Starego Testamentu; drugi – określenie kontekstu konkretnego tekstu z Apokalipsy Janowej; trzeci – próba interpretacji teologicznej, ze szczególnym uwzględnieniem intensywności aluzji oraz kontrastu lub kontynuacji w stosunku do treści z Księgi Rodzaju. Teksty Apokalipsy zostały uporządkowane w cztery grupy, które odpowiadają tradycjom teologicznym z Księgi Rodzaju.

Pierwszą grupę stanowią teksty dotyczące Edenu. Jest to główna tradycja teologiczna z Księgi Rodzaju, która została poddana reinterpretacji w środowisku teologicznym Apokalipsy. Aluzje do biblijnej historii z raju związane są z wybranymi motywami literackimi, tytułami oraz symbolami. Pierwszym z nich jest symbol drzewa życia (Ap 2,7; 22,2.14.19). W kontekście Księgi Rodzaju (Rdz 2,4b-3,24) jest ono symbolem koncentrującym w sobie charakter Edenu jako daru i przestrzeni życia. Drzewo życia zostaje dane ludziom i zostaje utracone. Autor Apokalipsy podejmuje ten temat, oferując oryginalną wersję powrotu do raju poprzez dostęp do drzewa życia. Uzyska je ten, kto zwycięża, czyli poprzez wiarę i swoje życie podąży za Chrystusem. Końcowa część Apokalipsy mówi o tych, którzy mogą spożyć życiodajne owoce z drzewa życia. Na zasadzie kontrastu, ci którzy odwracają się od Stwórcy, nie wejdą do apokaliptycznego raju; natomiast ci, którzy zostają zbawieni, otrzymują

zwielokrotnienie drzewa życia z raj. Innym motywem, który nawiązuje do Księgi Rodzaju, jest „wąż starodawny” (Ap 12,9; 20,2). Tytuł ten odnosi się do węża-kusiciela z raj (Rdz 3,1-24). Autor Apokalipsy identyfikuje węża z szatanem. Kolejnym motywem omówionym przez ks. Karczewskiego jest potomstwo niewiasty (Ap 12,17b), które zgodnie z zawartą w historii Edenu obietnicą, pokona węża, miażdżąc mu głowę, natomiast wąż ugodzi je w piętę (Rdz 3,15). Ostatni analizowany motyw stanowi rzeka, która „nawadnia drzewo życia” (22,1) i może nawiązywać do rzek Edenu (Rdz 2,10).

Kolejne tradycje teologiczne omówione przez autora, to obietnice związane z Abrahamem. Odnoszą się do nich zawarte w Apokalipsie aluzje do licznego potomstwa (Ap 1,7; 7,9) oraz do wielkiej rzeki Eufrat (Ap 9,14; 16,12). Duża grupa tekstów Apokalipsy nawiązuje do historii Sodomy i Gomory (Ap 9,2.17-18; 11,8; 14,10; 19,20). Najważniejszym symbolem, pozostającym w związku z tym opowiadaniem, jest jezioro siarki i ognia (Ap 19,20; 20,10.14; 21,8). Symbolizuje ono ostateczne odrzucenie tych, którzy sami wykluczają się z udziału w niebiańskiej Jerozolimie.

Trzecią grupę tekstów tworzą wizje i symbole związane z cyklem patriarchy Jakuba. Są to dwa główne symbole: Lew z pokolenia Judy, który jako ukrzyżowany i zmartwychwstały Baranek otwiera księgę Bożych wyroków (Ap 5,5), nawiązuje do testamentu Jakuba (Rdz 49,9); drugim symbolem związanym z historią Jakuba jest dwanaście pokoleń (Ap 7,5-8). Odnoszą się one do zawartych w Księdze Rodzaju trzech spisów dwunastu potomków Jakuba, którzy dali początek dwunastu pokoleniom Izraela (Rdz 35,22c-26; 46,8-27; 49,2-28). Pokrewny temat stanowi także wykorzystanie przez autora Apokalipsy (12,1) motywu ze snu Józefa egipskiego (Rdz 37,9b).

Ostatnią grupę tekstów stanowią odniesienia do działania Boga jako Stwórcy (Ap 4,3.11; 10,1.6; 14,7). W kontekście Księgi Rodzaju Bóg jest sprawcą wszystkiego. W odróżnieniu od mitologii pozabiblijnych człowiek nie jest niewolnikiem bóstw, ale ukoronowaniem stworzenia. Stworzenie jest dowodem wielkości Boga, Jego wszechmocy i autorytetu. Innym dodatkowym motywem symbolicznym związanym z Bogiem Stwórcą jest znak tęczy (Ap 4,3). Przypomina on Boga, który po potopie proponuje człowiekowi przymierze pokoju (Rdz 9,12-17).

W podsumowaniu ks. M. Karczewski zestawia syntetycznie najważniejsze wnioski płynące z podjętego studium. Jak słusznie zauważa, tematy teologiczne, mające swój początek w Księdze Rodzaju, są kontynuowane i rozwijane w Apokalipsie. Autor Księgi nadaje im nowy, pogłębiony sens. Niekiedy jednak intencjonalnie podkreśla związek właśnie z Księgą Rodzaju. Dzieje się tak w przypadku odniesienia do drzewa życia (Ap 2,7; 22,2.14.19) i Lwa

z pokolenia Judy (Ap 5,5). Świadczy to o niezwyklej głębi teologii Apokalipsy oraz o jej aktualnym i praktycznym przesłaniu. W Księdze zawarte są słowa nadziei, ale jednocześnie przestrogi. Zdaniem autora, Apokalipsa podkreśla, że dzisiejsze doświadczenie wiary nie jest zawieszony w próżni, ale jest wsparte wiarą Abrahama i profetycznym doświadczeniem autora Apokalipsy.

Zaprezentowana monografia ks. Marka Karczewskiego jest rzetelnym i interesującym opracowaniem zagadnienia reinterpretacji Księgi Rodzaju w Apokalipsie Janowej. Z jednej strony autor ukazuje ciągłość teologiczną między Starym a Nowym Testamentem, z drugiej, wydobywa elementy specyficznie dla chrześcijańskiej reinterpretacji starotestamentowych tradycji w Apokalipsie. Lektura książki ks. Karczewskiego pozwala czytelnikowi owocnie „budować nowy pomost” literacki i teologiczny między Pierwszą i Ostatnią Księgą Biblii.

ks. Paweł Podeszwa
Poznań